

Zbirka fotografija Muzeja Slavonije u Osijeku

Horvat, Iva

Undergraduate thesis / Završni rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:701937>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-19**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Odsjek za informacijske znanosti

Iva Horvat

Zbirka fotografija Muzeja Slavonije u Osijeku

Završni rad

Mentor: doc.dr.sc. Marija Erl Šafar

Sumentor: Tihana Lubina, asistentica

Osijek, 2019.

Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet Osijek

Odsjek za informacijske znanosti

Preddiplomski studij informatologije

Iva Horvat

Zbirka fotografija Muzeja Slavonije u Osijeku

Završni rad

Društvene znanosti, informacijske i komunikacijske znanosti, knjižničarstvo

Mentor: doc.dr.sc. Marija Erl Šafar

Sumentor: Tihana Lubina, asistentica

Osijek, 2019.

IZJAVA

Izjavljujem s punom materijalnom i moralnom odgovornošću da sam ovaj rad samostalno napravio te da u njemu nema kopiranih ili prepisanih dijelova teksta tuđih radova, a da nisu označeni kao citati s napisanim izvorom odakle su preneseni. Svojim vlastoručnim potpisom potvrđujem da sam suglasan da Filozofski fakultet Osijek trajno pohrani i javno objavi ovaj moj rad u internetskoj bazi završnih i diplomskih radova knjižnice Filozofskog fakulteta Osijek, knjižnice Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku i Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu.

U Osijeku, 13.9.2019.

Iva Horvat, 01222187217

Ime i prezime studenta, JMBAG

Sadržaj

1.Uvod	1
2.Upravljanje zbirka fotografija	3
2.1. Opis fotografskih postupaka.....	3
2.1.1 Pozitivi i negativi.....	3
3.Općenito o zaštiti i čuvanju fotografija	5
3.1. Uvjeti čuvanja fotografija.....	5
3.2. Vrste oštećenja na fotografijama	6
3.2.1. Oštećenja u fotografskoj slici.....	6
3.2.2. Oštećenja u vezivnom sloju	7
3.2.3. Oštećenja podloge	7
4.Fotografija u Hrvatskoj	8
4.1. Povijesni pregled.....	8
4.2. Pregled osječke fotografije.....	10
5. Zbirka fotografija Muzeja Slavonije	12
5.1. Inventarizacija.....	12
5.2. M++ program	12
5.3. Strateški plan popunjavanja Zbirke fotografija.....	13
5.Zaključak	15
6.Literatura	16
7.Prilozi	17

Sažetak

Ovaj rad fokusira se na pregled povijesti hrvatske fotografije te konkretno razvoj fotografije u gradu Osijeku te donosi kratak uvid u Zbirku fotografija Muzeja Slavonije u Osijeku što podrazumijeva prikaz najčešćih tema i motiva koji su pristuni u Zbirci. Usto se na kraja rada nalaze dodatni prilozi odnosno fotografije koje predstavljaju reprezentativne primjerke nekih od tema. Nakon prvog, uvodnog poglavlja, ukratko se opisuju fotografski postupci te se definiraju dva najbitnija termina kada se govori o fotografiji – pozitivni i negativni. U sklopu navedenih termina prikazat će se po dvije tehnike nastanka za svaki. Dagerotipija i postupak instant fotografije opisuju se kao tehnike izrade pozitiva, dok su za fotografske negative navedene i opisane tehnike negativa na papiru i poliesterskoj podlozi. Nakon ovih postupaka govorit će se općenito o zaštiti i očuvanju fotografija, uvjetima čuvanja te najčešćim oštećenjima kojima su fotografije podložne. Nakon što je fotografija smještena u kontekst muzejskog predmeta dati će se pregled razvoja fotografske tehnike u Hrvatskoj općenito te se zatim fokus stavlja na razvoj osječke fotografije. U ovim poglavljima kroz povijest je prikazan početak korištenja fotografije kao medija, najpoznatiji fotografski atelijeri i njihovi vlasnici te naravno i najbitniji fotografi na području Hrvatske, a zatim konkretno na području Osijeka. Nakon pregleda osječke fotografije daje se detaljniji uvid u samu Zbirku fotografija Muzeja Slavonije. U ovome poglavlju navedeni su načini inventarizacije fotografija u Muzeju od 1850. godine od kada datira prvi upis u knjigu inventara do suvremenog inventariziranja u programu M++. Naravno, pojedinačno su navedene i koje zbirke fotografija trenutno Muzej sadrži uz odgovarajuće reprezentativne priloge.

Cilj ovoga rada je ukazati na fotografiju kao muzejski predmet i muzejsku dokumentaciju kratkim pregledom povijesti fotografije i trenutne Zbirke fotografija Muzeja Slavonije u Osijeku.

Ključne riječi: zbirka fotografija, očuvanje i zaštita, oštećenja fotografija, muzejski predmet

1. Uvod

Muzej kao javna informacijska ustanova prikuplja i čuva predmete koji su od važnosti za kulturnu zajednicu, a u ovome radu govorit će se konkretno o fotografiji kao muzejskom predmetu i dokumentu. Krećući od prve polovice 19. stoljeća kada je u uporabi bila tehnika dagerotipije kao najstariji fotografski postupak koji je davao najotpornije slike od svih ostalih fotografskih tehnika, u Hrvatskoj se formiraju prvi fotografi, a s njima se otvaraju i prvi amaterski, a zatim i profesionalni atelijeri. Prije otvorenja Muzeja Slavonije koji je u prošlosti nosio naziv Muzej slobodnog i kraljevskog grada Osijeka, profesionalni atelijeri otvarali su se u prosperitetnim gradovima kao što su Zagreb, Karlovac, Varaždin, Osijek i dr. Već se sredinom 19. stoljeća u Zagrebu mogao i kupovati fotografski pribor te fotografski aparati u posebnim trgovinama namijenjenima korištenju ovog medija. Vlasnik ove trgovine R.J. Aliančića čak je i podučavao svoje građane o fotografiji i tehnikama fotografiranja, a nakon podučavanja Zagrepčana zaputio se u Osijek gdje je zatim nastavio podučavati Osječane. Jedno od bitnih imena u hrvatskoj fotografiji je Nada Grčević koja se u svojoj karijeri kao povijesničarka umjetnosti bavi ranim pregledom povijesti fotografije i sudjeluje u postavljanju izložbe fotografija u zagrebačkom Muzeju za umjetnost i obrt 1966. godine. Zbog toga je bitno spomenuti kako su i žene u hrvatskoj fotografiji osim uloge modela imale ulogu i djelatnica te su nerijetko otvarale vlastite atelijere. Naravno, kako je već spomenuto, osim profesionalnih fotografa i atelijera uočeni su bili i fotografi amateri. Jedan od takvih amaterskih fotografa jest grof Juraj Drašković koji se najviše bavio tehnikom kalotipije, a svoje fotografije lijepio je u album. U Draškovićevom albumu najviše su bili zastupljeni porteti, no volio je fotografirati i arhitekturu i životinje. Iako se Drašković amaterski bavio fotografijom i imao vrijedan opus svojih albuma, nikada nije javno izložio svoje fotografije. Prvi amaterski fotograf koji je to učinio bio je Lujo Dobrinović koji je svoje amaterske fotografije izložio na Gospodarskoj izložbi u Zagrebu 1864. godine. Nekoliko godina nakon ove izložbe, u Osijeku je 1877. osnovan Muzej slobodnog i kraljevskog grada Osijeka, danas poznatiji pod nazivom Muzej Slavonije. Tada, u vrijeme osnutka, u Muzeju su najviše zastupljene bile zavičajne zbirke, ali čuvao je i oružje, knjige i naravno fotografije. Zanimljivo je spomenuti da se fotografija tada nije čuvala samo kao muzejski predmet, već i kao muzejska dokumentacija. Dolaskom profesora Vjekoslava Celestina u Muzej, fotografija je postala dokumentacijom koju je Celestin koristio za dokumentiranje rada na terenu. Zatim, početkom 20. stoljeća Muzej je izložio svoju prvu stalnu postavu, a sve svoje muzejske predmete počeo je svrstavati u posebne odjele među kojima je 1943. fotografija pripala odjelu Fototeke. Nakon nastanka posebnog odjela za

fotografije priređivane su i razne izložbe kao npr. izložba Osijek u fotografiji koja je obilježila 150. obljetnicu fotografije. Danas Zbirka fotografija Muzej Slavonije čuva razne fotografske albume iz ovih prošlih vremena kao što su vedute grada Osijeka i portreti osoba, a povijesni i kulturni razvoj grada Osijeka i okolice može se pratiti fotografijama osječkih udruga i društava koji su nekada djelovali na spomenutom području, albumima umjetničkih djela ili pak osječkih obitelji. Zastupljene su i fotografije bombardiranja Osijeka oko 1944. godine, no isto tako i fotografije izgradnje brojnih građevina kao što je osječka katedrala. S obzirom da je Zbirka fotografija od velike povijesne i kulturne važnosti bitno je opisati kako produjiti životni vijek fotografije u prikladnim uvjetima i zaštititi ju od mogućih oštećenja što će biti opisano u sljedećim poglavljima.

2. Upravljanje zbirkama fotografija

2.1. Opis fotografskih postupaka

Kada se govori o fotografskim postupcima valja razlikovati dva termina - pozitive i negative. Oni se iskazuju polaritetom što znači da je na negativu svijetli dio fotografije taman, dok su tamna područja svijetla, a polaritet je na pozitivu isti kao i u stvarnosti. I negativi i pozitivi mogu biti na podlozi od papira, stakla ili filma.¹ Materijali i slojevi koji ih tvore mogu se razlikovati, a ovdje je bitno spomenuti materijal fotografske slike, vezivo te podlogu fotografije o kojima se više piše u jednom od sljedećih poglavlja (3.2.).

2.1.1. Pozitivi i negativi

U ovom poglavlju prikazana će biti dva različita primjera pozitiva i negativa koji su se koristili u razdoblju od 1839. godine do danas, u svrhu prikaza različitih fotografskih postupaka kroz povijest.

Prvo, od fotografskih pozitiva navedeni će biti dagerotipija kao preteča fotografskog postupka i instant fotografije u boji koje se koriste i danas. Dagerotipija je najstariji fotografski postupak koji je nazvan po francuzu Daguerreu, a najčešće se koristio za snimanje portreta. Ovaj postupak u upotrebu je uveden 1839. godine te se smatra “prvim potpuno uspješnim i praktičnim fotografskim postupkom”.² U procesu dagerotipije koristi se bakrena pločica koja je presvučena slojem srebra koji u kontaktu s parama joda postaje osjetljiv na svjetlo. Bakrenu pločicu je kod dobivanja slike potrebno držati pod odgovarajućim kutom kako bi se sliku vidjelo kao pozitiv.³

Zatim, postupak instant fotografije odnosno postupak difuzije boje koristi se od 1947. godine. U godinama pojave ovog postupka dostupne su bile samo crno-bijele fotografije, a od 1963. i one u boji. Najpoznatiji primjer instant fotografija je Polaroid za koji je zaslužan Edwin Land koji ga je zamislio 1947. godine. Takve snimke se stoga još i nazivaju polaroidima, a crno-bijele fotografije dobivaju se postupkom difuzije srebrnih soli kroz slojeve fotografije, dok se fotografije u boji dobivaju difuzijom bojila.⁴

¹ Usp. Ritzenhaler, Mary Lynn; Munoff, Gerald J; Long, Margery S. Upravljanje zbirkama fotografija. Zagreb: Hrvatski državni arhiv, 2004. Str. 33.

² Isto, str. 36.

³ Usp. Gržina, Hrvoje. Identifikacija, zaštita i čuvanje fotografija. Zagreb: Crescat, 2016. Str. 10-11.

⁴ Isto, str. 61-62.

Nadalje, kao dva primjera negativa spomenut će se negativni na papiru u 19.stoljeću i negativni na poliesterskoj podlozi koji su se pojavili u 20.stoljeću. Prvi sustav izrade negativa iz kojih je kasnije bilo moguće proizvesti pozitivne stvoren je 1841. godine pod nazivom kalotipija. Za to je zaslužan William Henry Fox Talbot koji je još 1832. svoje prve fotografije snimio pomoću drvene camere obscure.⁵ Ovaj postupak negativa na papiru uključivao je korištenje srebrnog joda, a nakon toga na papir se nanosila galna kiselina te se na kraju papir premazao uljem ili voskom radi povećanja prozirnosti. Na kraju su se iz negativa izrađivali fotografski pozitivni.⁶

Poliesterska podloga koja se koristi i danas, u upotrebu je ušla 1955. godine zbog svoje stabilnosti i sigurnosti, a u 60-tim i 70-tim godinama prošlog stoljeća koristila se kao zamjenska podloga za filmove. Iako je vrlo stabilna podloga za negative, u kontekstu čuvanja ovakvih fotografija na umu treba imati da se crno-bijeli negativni mogu skladištiti na temperaturi od 18° C ili nižoj, a preporučena relativna vlažnost zraka za očuvanje je od 30 do 40%.⁷

⁵ Gržina, Hrvoje. Nav.dj., str. 67.

⁶ Ritzenhaler, Mary Lynn; Munoff, Gerald J; Long, Margery S. Nav.dj., str. 39.

⁷ Usp. Valverde, María Fernanda. Photographic Negatives: Nature and Evolution of Processes. Rochester: George Eastman House, 2005., str. 29-30. URL: https://www.imagepermanenceinstitute.org/webfm_send/302 (2019-07-14)

3. Općenito o zaštiti i čuvanju fotografija

3.1. Uvjeti čuvanja fotografija

Kada se govori o uvjetima čuvanja fotografija misli se na preventivnu zaštitu koja obuhvaća određene mjere koje služe kao alat za dugoročnu zaštitu fotografske baštine. Stoga na umu treba imati stvaranje odgovarajućih uvjeta u kojima su fotografije pohranjene odnosno prikladnu mikrookolinu i makrookolinu. "Mikrookolina odnosno mikrozaštita odnosi se na odabir odgovarajuće zaštitne ambalaže i prostora za čuvanje fotografija, a na nju se nastavlja makrozaštita odnosno stvaranje povoljne makrookoline u većim prostorima namijenjenim čuvanju fotografskih zbirki."⁸

Mikrookolina kao način zaštite podrazumijeva materijale za pohranu (zaštitne uložnice i kutije), spremišni namještaj (ormari i police) te spremišni prostor (lokacija, osvjetljenje, ventilacija...). Ambalaža u kojoj je fotografija pohranjena vrlo je bitna za njezin životni vijek zbog toga što ju ona štiti od svjetla, prašine i drugih štetnih čimbenika. Isto tako treba odabrati prikladan namještaj i police za skladištenje kako bi se, ako je to moguće, izbjegla biološka oštećenja fotografija. Stoga se preporuča namještaj izrađen od metala koji je dobro zaštićen protiv korozije.⁹ Na kraju, spremišni prostor treba biti odvojen od prostora koji je namijenjen korisnicima ili radnicima, smješten u razini zemlje, dok se nikako ne preporučaju podrumi ili tavanski prostori. S obzirom da su fotografije osjetljive na temperaturu, vlažnost zraka i prašinu, spremišni prostor valja smjestiti u sjeverni dio ustanove i odvojiti ga od prometne ulice. Vrlo je bitno i osigurati prikladnu ventilaciju prostora s kojim se postiže čist zrak te odgovarajuća temperatura i vlažnost zraka.¹⁰

Ovi spomenuti čimbenici - temperatura, relativna vlažnost, svjetlo i kvaliteta zraka, čine makrookolinu koju treba prikladno kontrolirati kako bi se fotografije pravilno štitile. Svi ovi čimbenici mogu na fotografijama izazvati mehanička, biološka i kemijska oštećenja. Stoga se generalno preporuča fotografske zbirke držati u prostorima gdje je relativna vlažnost između 30 i 50%, dok temperatura varira ovisno o vrsti filma fotografije. Naravno, uvjeti se redovito moraju provjeravati, a vođenje evidencije osigurava dulji životni vijek fotografija.¹¹

⁸ Gržina, Hrvoje. Nav.dj., str. 94.

⁹ Gržina, Hrvoje. Nav.dj., str. 94-95.

¹⁰ Gržina, Hrvoje. Nav.dj., str. 96.

¹¹ Isto.

Dakle, kada se rukuje fotografijama, posebice s originalima fotografija, moguća oštećenja treba svesti na minimum. Preporuča se da se originalne fotografije koriste što je manje moguće kako bi se produžio njihov životni vijek, a umjesto originala preporuča se rukovati reprodukcijama. Fotografijom se nikada nebi smjelo rukovati bez zaštitinih pamučnih rukavica koje ih štite od kemijskih oštećenja uzrokovanih znojem na rukama. Također, reprodukcije fotografija bi se isto tako trebale koristiti u izložbama umjesto originala, ali ako je korištenje originala fotografije neizbježno, izlaganje treba vremenski ograničiti na minimum i naravno kontrolirati klimatske uvjete u kojima su fotografije izložene kako bi se izbjegla moguća oštećenja.¹²

3.2. Vrste oštećenja na fotografijama

Fotografije kojima se često rukuje najviše su podložne nekom od oblika oštećenja. Oštećenja nije moguće uvijek izbjeći, no ako se preventivno djeluje na vrijeme, moguće ih je naravno smanjiti. Zbog toga treba ukloniti štetne utjecaje iz okoline u kojoj se fotografija nalazi te osigurati prikladno spremište gdje se one mogu skladištiti na dulji vremenski period. Neki od već spomenutih fotografskih postupaka mogu biti osjetljiviji na štetne utjecaje od drugih te je stoga vrlo bitno poznavanje fotografskih materijala u svrhu sprječavanja štete.

Uzroci oštećenja dijele se na unutrašnje i vanjske. Unutrašnji podrazumijevaju prirodu materijala fotografije, dok je vanjski uzročnik okolina u kojoj se fotografija nalazi. Najčešća oštećenja fotografija su oštećenja u fotografskoj slici gdje je prisutno fizičko oštećenje, oštećenja u vezivnom sloju najviše pate od kemijskih oštećenja, dok podloge trpe oštećenja koja su biološka naravi.¹³

3.2.1. Oštećenja u fotografskoj slici

Što se tiče oštećenja u fotografskoj slici, najviše štete mogu prouzročiti visoka relativna vlaga u prostoru i izloženost svjetlu na koje su fotografije posebno osjetljive. Oštećenje kod monokromatskih odnosno crno-bijelih fotografija najčešće se manifestira blijedenjem slike koju uzrokuje nečist zrak i visoka vlaga prostora. Također, mogu se pojaviti i žute mrlje na

¹² Dabac, Petar. Osnovna pravila za arhiviranje i konzervaciju fotografije.// *Informatica museologica* 31, 3-4 (2000)., str. 135-136. URL: <https://hrcak.srce.hr/142895>

¹³ Isto, str. 91.

fotografiji čemu su uzrok štetni plinovi iz zagađenog zraka. S druge strane, fotografije u boji su otpornije na zagađeni zrak zbog toga što sadrže više slojeva želatine, no vrlo su osjetljive na svjetlo. Pretjerana izloženost svjetlu dovodi do blijedenja boje fotografije.¹⁴

3.2.2. Oštećenja u vezivnom sloju

Ovo oštećenje javlja se kada već spomenuta želatina u slojevima fotografija postane hrana za insekte koji se hrane proteinima iz vezivnog sloja i ostavljaju tunele ili izmet na površini fotografije. Također, prilikom visoke relativne vlažnosti zraka može doći i do pojave plijesni koja, ako se ne sanira na vrijeme, može potpuno uništiti vezivni sloj fotografije. Kada se uništi vezivni sloj dolazi i do propadanja same fotografije i njene podloge. Kod ove vrste oštećenja pozitivni su najviše osjetljivi na promjene relativne vlažnosti i temperature, a negativni najviše reagiraju na prašinu iz zagađenog zraka koja se nakuplja u zaštitnoj ambalaži te tako oštećuje vezivni sloj.¹⁵

3.2.3. Oštećenja podloge

Ako se ispravno ne postupa s fotografijom te ako ne postoje mjere preventivne zaštite, dolazi do kemijskih oštećenja koja su vidljiva na podlozi fotografije čemu je uzrok pohranjivanje u nepovoljnim uvjetima. Kemijsko se oštećenje može pojaviti na svim vrstama podloga - metalu, tekstilu, koži, papiru, staklu, plastici. Podloga se može oštetiti i mehanički kada se njome nepravilno rukuje, a do bioloških oštećenja može doći zbog ugriza glodavaca. Podlogu može oštetiti i ljepilo, a ova oštećenja, osim kemijskih, odmah su vidljiva. Kemijska oštećenja traju dulji vremenski period i najčešće su nepovratna jer se u trenutku zapažanja više ne mogu sanirati.¹⁶

¹⁴ Gržina, Hrvoje. Nav.dj., str. 92.

¹⁵ Isto.

¹⁶ Isto, str. 93.

4. Fotografija u Hrvatskoj

4.1. Povijesni pregled

Povijesni pregled razvoja umjetnosti fotografije u Hrvatskoj obuhvatit će razdoblje od 1848. do 1951. godine. Ovo se razdoblje smatra najrelevantnijim zbog pojave prvog fotografa u Hrvatskoj te uspostave profesionalnih atelijera u prosperitetnim gradovima kao što su Zagreb, Karlovac, Varaždin, Osijek, Sisak, Rijeka, Pula, Zadar, Rovinj, Slavonski Brod i dr. Također, dolazi do realizacije brojnih projekata od kojih valja spomenuti projekt Fotografija u Hrvatskoj 1848-1951. te rad povjesničarke umjetnosti Nade Grčević pod nazivom Fotografija devetnaestog stoljeća u Hrvatskoj u kojem daje pregled povijesti rane hrvatske fotografije.¹⁷ Kako se fotografija povezuje s lijepom umjetnosti, vrlo rano je u Hrvatskoj uočena njena vrijednost i značaj. Nedugo nakon najave ovog novog medija u Parizu 1839. godine, Ljudevit Gaj u svojoj Danici Ilirskoj piše prvu vijest o fotografiji na hrvatskom jeziku pod nazivom „Najznatnije otkritje našega vremena“. Već 1880. godine Muzej za umjetnost i obrt u Zagrebu postavlja vlastitu izložbu fotografija koju je prikupio, a nakon toga, 1939. godine, zbirka fotografija postaje posebnim odjelom u Muzeju u znak stogodišnjice fotografije. Ovaj posebni odjel nazvan je „Fotografski muzej“. Već spomenuta povjesničarka umjetnosti, Nada Grčević, sudjelovala je 1966. godine u Muzeju za umjetnost i obrt u postavljanju izložbe sa 572 eksponata pod naslovom „100 godina fotografije u Hrvatskoj 1840-1940“.¹⁸ Zanimljivo je spomenuti da se već 1855. godine u Zagrebu moglo kupovati fotografske aparate i sav potreban pribor kod R.J. Aliančića u Ilici koji je zainteresiranima davao i poduke koje su se sastojale od osam lekcija. Aliančić se nakon fotografskog opismenjavanja Zagrepčana preselio u Osijek kako bi tamo nastavio podučavati. Kako je popularnost novog medija rasla, žene su također imale svoju ulogu kao modeli za fotografije, ali i kao djelatnice. U okviru rada s fotografijom bitno je spomenuti dvije blizanke, Barbaru i Tereziju Lentsch koje su svoje portrete stavljale na prstenje, a ovu djelatnost naplaćivale su od 1 do 8 foritni, što se tada smatralo skupom djelatnošću.¹⁹ Kada govorimo o ovoj djelatnosti misli se na postupak dagerotipije. Već spomenuta dagerotipija prvi je fotografski postupak za dobivanje trajne slike, a naziv je dobila

¹⁷ Usp. Maleković, Vladimir. Hrvatska kao civilizacijski i kulturni okvir razvitka fotografije 1848-1951.// Fotografija u Hrvatskoj: 1848-1951./ urednik Vladimir Malenković. Zagreb: Muzej za umjetnost i obrt, 1994. Str. 11-14.

¹⁸ Usp. Tonković, Marija. Oris povijesti i fotografije u Hrvatskoj.//Fotografija u Hrvatskoj: 1848-1951./ urednik Vladimir Malenković. Zagreb: Muzej za umjetnost i obrt, 1994. Str. 47-48.

¹⁹ Tonković, Marija. Nav.dj., str. 59.

prema svom izumitelju, francuzu J. Daguerreu. Pri ovom ranom postupku stvaranja fotografija srebrna ploča izlagala se parama joda, osvijetlila u cameri obscuri koja je bila preteča svih fotoaparata, a slika koja je nastala u fotoosjetljivom sloju srebrnog jodida razvijala se živim parama. Kako bi se postigla trajnost slike, ploča se namakala u otopini kuhinjske soli.²⁰

U ranoj povijesti ovog medija valja spomenuti i grofa Jurja Draškovića koji se smatra pioninom amaterske fotografije u Hrvatskoj. Drašković se bavio kalotipijom, što je jedna vrsta tehnike fotografiranja, a svoje kalotipije lijepio je u album.²¹ Kako je Drašković ponajprije ostao zapamćen po svojoj vojnoj karijeri, zanimljivo je što je austrijska vojska 1846. godine koristila fotografiju za snimanje terena, pa se smatra kako je grof u doticaj s novim medijem došao na bojnopolju. U već spomenutom albumu fotografija koji je Drašković sastavljao, najviše su bili zastupljeni portreti oficira, njegove supruge, dječji portreti, skupni portreti te autoportreti. No, osim portreta volio je fotografirati arhitekturu i životinje.²² Desetak godina kasnije, 1856. godine, u Zagrebu se otvara prvi atelijer fotografija. Istovremeno se atelijeri otvaraju i u Sisku i Karlovcu. Nekoliko godina kasnije, 1864. godine, hrvatski fotografi okupljaju se na Gospodarskoj izložbi u Zagrebu, što se danas pamti kao prva značajna afirmacija fotografa u Hrvatskoj.

Kako su već spomenute blizanke Lentsch skupo naplaćivale svoju djelatnost stavljanja fotografija na prstenje, cijena se s godinama smanjuje i postaje pristupačnija. 1854. godine format fotografije smanjuje se na 6 x 9 cm i vrlo brzo postaje popularan, što zbog manje cijene, tako i zbog promjene formata i oblika.²³

Kako se razvijala tehnika fotografiranja, tako su se mnogi prepoznali kao profesionalci, no drugi su radili i pod nazivom fotografa amatera poput grofa Draškovića. Grof Drašković je svoje kalotipije lijepio u album, no prvi amaterski fotograf koji je svoje fotografije javno izložio bio je Lujo Dobrinović, a pokazao ih je na Gospodarskoj izložbi 1864. godine u Zagrebu. Koliko je amaterska fotografija zaživela pokazuje i osnivanje Zagrebačkog kluba amatera fotografa 1892. godine koji djeluje i danas.²⁴

²⁰ Dagerotipija.// Leksikografski zavod Miroslav Krleža. URL: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=13671> (2019-07-06)

²¹ Tonković, Marija. Nav.dj., str. 63.

²² Isto, str. 81-82.

²³ Isto, str. 86-87.

²⁴ Isto, str. 91-92.

Nadalje, za vrijeme Prvog svjetskog rata, fotografija poprima tematiku s bojišta, a nakon 1918. godine fotografiju je bilo moguće pratiti uz pomoć Fotografskog vijesnika u izdanju Fotosekcije Hrvatskog planinarskog društva koji je počeo izlaziti 1926. godine.²⁵

Svjetsku slavu stekao je i pojam “zagrebačka škola”. Pod tim nazivom djelovali su Zagrepčani; fotografi koji su bili prepoznatljivi po svojim detaljima u fotografijama. Kada je 1938. godine stvorena kolekcija od 100 djela suvremene hrvatske fotografije, svoj je uspjeh doživjela i u američkim i u europskim zemljama. Nakon poziva od strane Royal Photographic Society društva, ova kolekcija prezentirana je 1939. godine u Londonu i tada je u svijetu stvoren naziv “zagrebačka škola”.²⁶ U to vrijeme su i dalje djelovali fotoklubovi, a četiri hrvatska kluba - Zagreb, Sušak, Osijek i Daruvar objedinili su se u zajedničku nacionalnu uniju.²⁷

4.2. Pregled osječke fotografije

U prvoj polovici 19. stoljeća, u vrijeme Austro-Ugarske monarhije, Osijek kao najveći grad Hrvatske dobio je 1877. godine svoj muzej. Muzej slobodnog i kraljevskog grada Osijeka čuvao je zavičajne zbirke vezane uz prošlost grada, čuvao je i oružje i knjige, a naravno i fotografije. Prvi kustos muzeja bio je Andrija Kordić koji je tvrdio da je utemeljenje muzeja osječka želja za svojim dijelom povijesti u svom gradu.²⁸ Fotografija se u Muzeju u počecima javlja kao sakupljačka djelatnost. Naime, 1870-tih godina na području Osijeka djelovao je Fotografski atelijer Braće Paul iz Kapucinske ulice. Ovaj atelijer izdao je seriju fotografija kojima je reklamirao skupinu zavičajnih starina.

Nadalje, fotografija se koristila i za muzejsku dokumentaciju dolaskom profesora Vjekoslava Celestina u Muzej koji ju koristi i za dokumentiranje rada na terenu. U godinama nakon osnutka Muzeja, 1898. nabavljen je i fotoaparat, a sakuplja se i literatura o fotografiji. Vjekoslav Celestin bavio se i tehnologijom izrade fotografija koju je naučio na primjeru profesionalca Nikole Szallopeka s arheoloških iskopavanja Rimskog kupališta u Donjem gradu.

1909. godine osnovan je Klub hrvatskih književnika i umjetnika koji pripomaže Celestinu u popunjavanju zavičajnih zbirki, u snimanju, naručivanju i sakupljanju fotografija.²⁹ Prva

²⁵ Tonković, Marija. Nav.dj., str. 126.

²⁶ Isto, str. 167.

²⁷ Isto, str. 168.

²⁸ Usp. Burić, Vesna. Osječka fotografija.// Fotografija u Hrvatskoj: 1848-1951./ urednik Vladimir Malenković. Zagreb: Muzej za umjetnost i obrt, 1994, str. 275.

²⁹ Isto, str. 276.

stalna postava Muzeja izložena je 1933. godine. Fotografije-muzealije posebno su vođene, kao i ostali muzejski predmeti, a najviše su sakupljane darovima iz privatnog posjeda. Građani su se uvijek uspješno odazvali, a o sabiranju fotografija na ovaj način redovito je bilo pisano u glasilima u to vrijeme. Nakon što je Muzej svoje muzejske predmete počeo svrstavati u prikladne odjele, Fototeka je 1943. godine prerasla u samostalni odjel koji je vodio crtač i grafičar Jovan Gojković. Nakon Gojkovićeve odlaska iz Muzeja on postaje prvim ravnateljem Galerije likovnih umjetnosti u Osijeku, a Fototeka postaje samostalni odjel galerije slika.³⁰ Fototeka je priređivala i samostalne izložbe od kojih je bitno spomenuti izložbu koja je obilježila 150. obljetnicu fotografije, priređenu 1989.-1990. pod nazivom Osijek u fotografiji.³¹

Na kraju je bitno spomenuti neke od najpoznatijih fotografa u počecima osječke fotografije. Georg Knitell koji je bio udomaćeni Nijemac ostao je zapamćen kao najznačajniji portretist. Bio je poznat po fotografijama veličine posjetnica, a imao je i svoj fotografski salon pod nazivom Auerbach&Kozmata čije je otvaranje 1865. godine objavio u novinskom oglasu. Knittel je volio snimati brojne vedute grada Osijeka. “Veduta je slikarsko ili grafičko djelo u kojem je vjerno, često topografski točno, prikazan dio grada (ulica, trg, spomenik) ili krajolik s arhitektonskim objektima (dvorac u parku, vila, naselje)”.³² Stoga su kao posjetnice nastale fotografije župne crkve u Gornjem gradu čiji su se snimci kasnije koristili poput svetih sličica u molitveniku.³³

Još jedno važno ime u povijesti osječke fotografije jest Makso Schrecker koji je djelovao krajem 1880-ih godina. Schrecker je također imao svoj atelijer koji se nalazio u Kapucinskoj ulici. Na Međunarodnoj izložbi umjetnina u Zagrebu, 1891. godine izlagao je kao jedan od trojice hrvatskih fotografa te primio počasnu diplomu. “Fotografija je tada prvi puta zauzimala ravnopravno mjesto s ostalim umjetnostima.”³⁴

³⁰ Isto, str. 280.

³¹ Isto, str. 282.

³² Veduta.// Leksikografski zavod Miroslav Krleža. URL:
<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=64060> (2019-07-06)

³³ Burić, Vesna. Nav.dj., str. 288-291.

³⁴ Isto, str. 294.

5. Zbirka fotografija Muzeja Slavonije

5.1. Inventarizacija

Muzej Slavonije je inventarizaciju fotografija do 2005. godine vodio u dvije inventarne knjige. Prva knjiga je sadržavala podatke o predmetu, vrsti, podrijetlu, vremenskom nastanku snimke, autoru, smještaju, nabavnoj cijeni te je na kraju bilo mjesta i za dodatne bilješke. Ova knjiga inventara počinje brojem 1, a završava brojem 1861, a prvi upis datira 18.04.1950. godine. Nadalje, druga knjiga inventara stoga započinje brojem 1862 te broji do 3095 predmeta. Druga knjiga sadrži podatke o sadržaju snimke, nastanku i autoru, vrsti i veličini pozitiva/negativa, mjestu snimanja, stajalište pozitiva/negativa te napomene ukoliko ih ima. Zatim je 2005. godine otvorena zajednička muzejska inventarna knjiga u programu M++ koja sadrži i sve predmete iz prve dvije fizičke knjige koji su naknadno unijeti u program, a danas zajednička knjiga broji ukupno 7840 upisanih predmeta.

Bitno je napomenuti i da se nekada na fizičke predmete na poleđinu upisivao inventarni broj pečatom, tintom ili nalivperom, no kako je to često dovodilo do oštećenja na fotografijama i smanjilo vidljivost same fotografije zbog prekrivanja određenog dijela, danas se za taj proces koristi mekana grafitna olovka kojom se prvo upiše MSO kao skraćena naziva Muzeja pa zatim dolazi inventarni broj.³⁵

5.2. M++ program

Već spomenuti M++ program u kojemu se inventariziraju muzejski predmeti je baza podataka koja omogućuje vođenje muzejske zbirke, a pruža jednostavno pretraživanje, ispis podataka, zaštitu podataka, prikaz multimedijskog sadržaja te konvertiranje podataka u različite sadržaje.³⁶ Ovaj program bogat je raznim opcijama, a sadrži pet osnovnih obrazaca za inventarizaciju. U prvi osnovni obrazac upisuju se podaci kao što su inventarni broj, naziv zbirke fotografija koja podrazumijeva i određenu podmapu odnosno podzbirku u kojoj se fotografija može nalaziti kao npr. fotoalbum, negativ, stakleni negativ, studijska zbirka i sl. Nadalje, ovaj obrazac sadrži još i podatke o vrsti i nazivu fotografije, naslovu te također nudi

³⁵ Ivanković, Grgur Marko. Osobni Intervju. 20.08.2019.

³⁶ Priručnik za rad u M++ programu. Muzejski dokumentacijski centar. URL: <http://mdc.hr/files/pdf/koordinacija-mreze-muzeja/prirucnik5.pdf> (2019-08-20)

opciju pretraživanja podataka prema temi unosa. Zatim se u drugi obrazac upisuju podaci o materijalu fotografije kao što su tehnika izrade, mjera koja podrazumijeva visinu i širinu fotografije, a moguće je dodati i visinu i širinu tzv. cjeline fotografije ukoliko je fotografija zaljepljena na neku podlogu. U ovaj obrazac dodaju se još i razni natpisi i oznake koje je možda autor ili vlasnik ostavio na podlozi ili pak posvete. Treći obrazac namijenjen je za povijest fotografije, a obuhvaća reference, uporabu, stanje predmeta, izložbe u kojima je možda predmet bio izložen, tematske cjeline i terensko prikupljanje. Upravljanje zbirkom je četvrti obrazac u koji se upisuje način nabave, a ovdje je bitno napomenuti da Muzej velikim dijelom svoje predmete dobiva darom. U ovom obrascu procjenjuje se i vrijednost fotografije, smještaj, dodjeljuje se identifikacijski broj, kao i inventarni broj. Posljednji obrazac pod nazivom sekundarna dokumentacija sadrži dodatne podatke o predmetu ukoliko je taj predmet bio npr. na izložbi ili u novinskom članku. Naravno, ovaj program nudi i mogućnost prijenosa multimedijskog sadržaja, u ovom slučaju fotografiju, a unosi se prednja strana i poledina fotografije na kojoj je mekanom grafitnom olovnom ispisan inventarni broj.³⁷

5.3. Strateški plan popunjavanja Zbirke fotografija

Kako je već navedeno da u programu M++ postoji pomogućnost razvrstavanja fotografija u određene podzbirke, valja i nabrojati koje sve konkretno zbirke fotografija Muzej broji. Zbirka sadrži različite vrste fotografskih albuma, fotografija i negativa od sredine 19. stoljeća do danas. Tehnike izrade ovih fotografija sežu od dagerotipije do suvremenih fotografija u boji od kojih su neke već objašnjene u prijašnjem poglavlju (2.1.1.). Isto tako već spomenuti brojni porteti osoba i vedute grada Osijeka čine najbrojniju skupinu fotografija koje su nastale u atelijerima brojnih osječkih fotografa (Slika 1), ali i u atelijerima Beča, Budimpešte i drugih gradova Austrijskog Carstva. Zanimljivo je spomenuti da je najstarija fotografija osječkog gornjogradskog trga nastala 1862. godine, dok je prva serija fotografija osječkih ulica i trgova nastala je 1877. godine, a autor ovih serija bio je osječki fotograf Julius Exner. Nadalje, zasebnu cjelinu zbirke predstavljaju albumi s fotografijama različitih osječkih obitelji i društava (Slika 2), vojni albumi (Slika 3) i albumi s fotografijama osječkih velesajmova, bombardiranja grada Osijeka oko 1944. godine (Slika 4), poplave Drave, albumi s putovanja, albumi s fotografijama umjetničkih djela, fotografije osječkih udruga i društava (Slika 5) kao i tvornica (Slika 6), fotografije gradnje u Osijeku (Slika 7), vladara pojedinih zemalja i sl. Zbirka također raspolaže

³⁷ Ivanković, Grgur Marko. Osobni intervju. 20.08.2019.

i staklenim negativima koja je donirana iz osječkog foto atelijera Szege te negativima osječkog fotografa Kube, a od ove dvije donacije oformljene su dvije zasebne studijske zbirke od kojih je zbirka Szege trenutno u postupku digitalizacije. Kako je već navedeno, Muzej najvećim dijelom Zbirku upotpunjava darom ili otkupom pri čemu je prioritet nabava fotografija, negativa i albuma osječkih i slavonskih fotografa te fotografije osoba i mjesta s područja Osijeka, kao i foto albuma obitelji, ustanova i događaja na povijesnom slavonskom prostoru i kulturnom krugu.³⁸

Fotografija kao muzejski predmet često prikazuje subjektivnu prošlost iz perspektive stvaratelja odnosno fotografa. Ona nudi dublji uvid u sadržaj koji najstaje fotografiranjem te tako omogućuje prikaz realnog svijeta koji dopire iz prošlosti. Stoga ovaj medij nudi odraz prošlosti na koji se može osvrnuti u bilo kojem trenutku u budućnosti.³⁹ Kako fotografija ima dvojaku ulogu – kao muzejski predmet i kao način ovjekovječivanja muzejskih predmeta, na prikladan način treba i osigurati njenu dugotrajnost i životni vijek.

³⁸ Ivanković, Grgur Marko. Osobni intervju. 20.08.2019.

³⁹ Usp. Maroević, Ivo. Fotografija kao muzejski predmet.// *Informatica museologica* 31, 3-4 (2000), str.15. URL: <https://hrcak.srce.hr/142827> (23-08-2019)

5. Zaključak

Zbirka fotografija koju Muzej Slavonije u Osijeku čuva daje detaljniji uvid u povijesni kontekst samoga grada Osijeka, njegovih stanovnika kroz povijest kao i širi pregled područja Slavonije. Fotografija kao muzejski predmet dokumentira živote ljudi, nastanke gradova i običaje koji su se kroz povijest mijenjali te na taj način doprinosi kulturnom razvoju određene sredine i mogućnost praćenja povijesnih promjena sve do današnjice. Sama fotografija i fotografski postupci kroz povijest mijenjali su se od najjednostavnijih tehnika dagerotipije do fotografija u boji kakve danas poznajemo i koje u trenutku omogućuju brzo i jednostavno dokumentiranje okoline. Zbog svoje važnosti bitno je fotografiju na prikladan način očuvati u uvjetima koji odgovaraju ovom muzejskom predmetu kako bi se izbjegle bilo kakve promjene ili oštećenja. U procesu pohrane fotografije i inventarizacije nekada se inventarni broj na fotografiju pisao tintom ili se pak stavljao pečat, no kako se uvidjelo da ti postupci mogu oštetiti predmet, metoda koja se sada koristi u Muzeju Slavonije je pisanje inventarnog broja mekanom grafitnom olovkom na stražnju stranu fotografije. Metode poput ove mogu uvelike produžiti životni vijek ovog medija, ali u obzir valja uzeti i čimbenike iz okoline poput relativne vlažnosti zraka u prostorijama pohrane fotografija, utjecaj prašine ili znoj s ruku kada se fotografijom rukuje jer svaki čimbenik koji nije u skladu s prikladnim metodama čuvanja fotografija može uzrokovati biološka, kemijska ili mehanička oštećenja. Iz perspektive fotografa bilježenje trenutka fotografijom može predstavljati nešto osobno i subjektivno što se želi ostaviti za buduće naraštaje, prikazati važnost onoga što je fotografijom snimljeno te stoga na umu treba imati i određeno poštovanje prilikom rukovanja nečijim radom i prikladno ga prezentirati. Prezentacija fotografije u izložbama zahtijeva posebnu vrstu pažnje i brigu za očuvanjem, a za izložbe se preporuča svakako koristiti reprodukcije fotografije umjesto originala. Brojni osječki fotografi poput Knittela i Schreckera svojim su međunarodnim izložbama zaslužni za utemeljenje osječke fotografije u svijetu. Takvi fotografi koji su svojim životnim radom u svijetu uspjeli predstaviti mali dio svoje okoline koji su zabilježili zaslužni su za prihvaćanja fotografije kao umjetnosti te se stoga s pažnjom i poštovanjem treba njome ophoditi kak bi bila očuvana kao dio kulturne baštine.

6. Literatura:

1. Burić, Vesna. Osječka fotografija.// Fotografija u Hrvatskoj: 1848-1951./ urednik Vladimir Malenković. Zagreb: Muzej za umjetnost i obrt, 1994.
2. Dabac, Petar. Osnovna pravila za arhiviranje i konzervaciju fotografije.// Informatica museologica 31, 3-4 (2000). URL: <https://hrcak.srce.hr/142895>
3. Dagerotipija.// Leksikografski zavod Miroslav Krleža. URL: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=13671> (2019-07-06)
4. Gržina, Hrvoje. Identifikacija, zaštita i čuvanje fotografija. Zagreb: Crescat, 2016.
5. Ivanković, Grgur Marko. Osobni intervju. 20.08.2019.
6. Maleković, Vladimir. Hrvatska kao civilizacijski i kulturni okvir razvitka fotografije 1848-1951.// Fotografija u Hrvatskoj: 1848-1951./ urednik Vladimir Malenković. Zagreb: Muzej za umjetnost i obrt, 1994.
7. Maroević, Ivo. Fotografija kao muzejski predmet.// Informatica museologica 31, 3-4 (2000). URL: <https://hrcak.srce.hr/142827> (23-08-2019)
8. Priručnik za rad u M++ programu. Muzejski dokumentacijski centar. URL: <http://mdc.hr/files/pdf/koordinacija-mreze-muzeja/prirucnik5.pdf> (2019-08-20)
9. Ritzenhaler, Mary Lynn; Munoff, Gerald J; Long, Margery S. Upravljanje zbirkama fotografija. Zagreb: hrvatski državni arhiv, 2004
10. Tonković, Marija. Oris povijesti i fotografije u Hrvatskoj.//Fotografija u Hrvatskoj: 1848-1951./ urednik Vladimir Malenković. Zagreb: Muzej za umjetnost i obrt, 1994.
11. Valverde, María Fernanda. Photographic Negatives: Nature and Evolution of Processes. Rochester: George Eastman House, 2005. URL: https://www.imagepermanenceinstitute.org/webfm_send/302 (2019-07-14)
12. Veduta.// Leksikografski zavod Miroslav Krleža. URL: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=64060> (2019-07-06)

7. Prilozi⁴⁰

Slika 1: Veduta grada Osijeka

Slika 2: Fotografija osječkih obiteljskih događanja koja prikazuje vjenčanje

⁴⁰ Svi prilozi preuzeti su iz Zbirke fotografija Muzeja Slavonije u Osijeku uz odobrenje voditelja Zbirke Grgura Marka Ivankovića

Slika 3: Fotografija vojnika iz vojnog albuma

Slika 4: Fotografija bombardiranja grada Osijeka

Slika 5: Fotografija članova osječkog veslačkog kluba

Slika 6: Fotografija plakata osječke tvornice šećera i kandita

Slika 7: Fotografija izgradnje osječke katedrale